

عُمْدَةُ السَّالِكِ وَعُدَّةُ النَّاسِكِ

تأليف:

شهاب الدين ابوالعباس أحمد بن النقيب المصري

وفات:

سال ٧٦٩ هجرى قمرى

ترجمه، تحقيق، تفريغ أحاديث و بيان دلائل:

سيد مسلم تفتدار

مدرسه اميريه

جزيره قشم – گياهدان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَشَرَطُ الْقَصْرِ وَقُوعُ الصَّلَاةِ كُلِّهَا فِي السَّفَرِ، وَنِيَّةُ الْقَصْرِ فِي الْإِحْرَامِ، وَأَنْ لَا يَقْتَدِيَ بِمُتَمِّ فِي جُزْءٍ مِنَ الصَّلَاةِ^۱.

و شرط قصر: واقع شدن نماز به تمامی آن در سفر، و نیت قصر در تکبیره الاحرام است، و آنکه در قسمتی از نماز به کسی که نمازش را تکمیل می خواند اقتدا نکند.

[۱] فَلَوْ نَوَى الْإِقَامَةَ فِي الصَّلَاةِ، [۲] أَوْ شَكَّ هَلْ نَوَى الْقَصْرَ أَمْ لَا؟ ثُمَّ ذَكَرَ قَرِيبًا أَنَّهُ نَوَاهُ، [۳] أَوْ تَرَدَّدَ هَلْ يُتَمُّ أَمْ لَا؟، [۴] أَوْ هَلْ إِمَامُهُ مُقِيمٌ أَمْ لَا؟، أَتَمَّ.

پس [۱] اگر در نماز، نیت اقامت تأثیرگذار آورد، [۲] یا شک کرد که آیا نیت قصر آورده یا نه؟ سپس بلافاصله به یاد آورد که آن را نیت کرده است، [۳] یا تردد کرد که آیا تکمیل بخواند یا نه؟، [۴] یا آیا امامش مقیم است یا نه؟، [در تمام مسائل] تکمیل می خواند.

وَلَوْ جَهِلَ نِيَّةَ إِمَامِهِ فَنَوَى: إِنْ قَصَرَ، قَصَرْتُ؛ وَإِنْ أَتَمَّ، أَتَمْتُ؛ صَحَّ فَإِنْ قَصَرَ، قَصَرَ؛ وَإِنْ أَتَمَّ أَتَمَّ.

و اگر به نیت امامش نادان بود پس نیت آورد: اگر [امام] قصر کرد من قصر می کنم و اگر تکمیل خواند من تکمیل می خوانم؛ [چنین نیتی] صحیح است. پس اگر [امام] قصر کرد او قصر می کند و اگر [امام] تکمیل کرد او تکمیل می کند.

۱. عَنْ مُوسَى بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: كُنَّا مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ بِمَكَّةَ، فَقُلْتُ: إِنَّا إِذَا كُنَّا مَعَكُمْ صَلَّيْنَا أَرْبَعًا، وَإِذَا رَجَعْنَا إِلَى رِحَالِنَا صَلَّيْنَا رَكْعَتَيْنِ. قَالَ: تِلْكَ سُنَّةُ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. إِسْنَادُهُ حَسَنٌ. مسند احمد ۱۸۶۲.

عَنْ نَافِعٍ؛ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ يُصَلِّي وَرَاءَ الْإِمَامِ، بِمِئَى أَرْبَعًا. فَإِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ، صَلَّى رَكْعَتَيْنِ. صحيح، الموطأ ۵۰۶.

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ، صَلَّى بِهِمْ رَكْعَتَيْنِ. ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ مَكَّةَ أَمُّوا صَلَاتِكُمْ، فَإِنَّا قَوْمٌ سَفُرٌ. صحيح، الموطأ ۵۰۴.

وَيَجُوزُ الْجَمْعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فِي وَقْتِ أَحَدِهِمَا، وَبَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ كَذَلِكَ، فِي كُلِّ سَفَرٍ تُقْصَرُ الصَّلَاةُ فِيهِ.^۳

و جمع بین ظهر و عصر، و بین مغرب و عشاء همچنین، در وقت یکی از آن دو جایز می‌شود در هر سفری که نماز در آن قصر کرده می‌شود.

فَإِنْ كَانَ نَازِلًا فِي وَقْتِ الْأُولَى فَالتَّقْدِيمُ أَفْضَلُ، وَإِنْ كَانَ سَائِرًا فَالتَّأْخِيرُ أَفْضَلُ.

پس اگر در وقت نماز اولی فرود آمده بود جمع تقدیم بهتر است، و اگر [در وقت اولی] در حال حرکت بود پس جمع تأخیر بهتر است.

وَإِذَا جَمَعَ تَقْدِيمًا فَشَرْطُهُ: دَوَامُ السَّفَرِ، وَتَقْدِيمُ الْأُولَى، وَنِيَّةُ الْجَمْعِ قَبْلَ فَرَاحِ الْأُولَى، إِذَا فِي الْإِحْرَامِ أَوْ فِي أَثْنَائِهَا، وَأَنْ لَا يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا، فَإِنْ فَرَّقَ يَسِيرًا لَمْ يَضُرَّ، فَيُغْتَفَرُ لِلْمُتِمِّمِ طَلَبُ خَفِيفٍ. فَإِنْ قَدَّمَ الثَّانِيَةَ فَبَاطِلَةٌ.

و هرگاه جمع تقدیم کرد پس شرط آن: دوام سفر است، و مقدم کردن نماز اولی، و نیت جمع قبل از فارغ شدن از نماز اولی یا در تکبیره الاحرام یا در اثنای نماز، و آنکه بین دو نماز جدایی و فاصله نیندازد. اگر فاصله کمی انداخت ضرر نمی‌رساند، پس برای تیمم کننده، جستجوی خفیف [آب برای نماز دوم] بخشیده می‌شود.

^۲ . في بعض النسخ المطبوعة: إِحْدَاهُمَا، وفي النسخ الخطية ما أثبتناه.

^۳ . عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «جَمَعَ بَيْنَ الصَّلَاةِ فِي سَفَرَةٍ سَافَرَهَا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ» قَالَ سَعِيدٌ: فُكِّلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ، قَالَ: «أَرَادَ أَنْ لَا يُخْرِجَ أُمَّتَهُ». مسلم ۷۰۵.

^۴ . عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ إِذَا رَاعَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ، جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَإِنْ يَرْتَحِلُ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ، أَحْرَجَ الظُّهْرَ، حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعَصْرِ، وَفِي الْمَغْرِبِ مِثْلُ ذَلِكَ، إِنْ غَابَتِ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ، جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَإِنْ يَرْتَحِلُ قَبْلَ أَنْ تَغِيْبَ الشَّمْسُ، أَحْرَجَ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَنْزِلَ لِلْعِشَاءِ ثُمَّ جَمَعَ بَيْنَهُمَا. صحيح. أبو داود ۱۲۰۸.

^۵ . العجالة: لأن وقت الثانية لم يدخل، وإنما يفعل تبعاً للأولى، والتابع لا يتقدم على المتبوع.

^۶ . وصف جابر رضي الله عنه صفة حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: ثُمَّ أَدَّانَ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهْرَ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ، وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا. مسلم ۱۲۱۸.

[و در جمع تقدیم] اگر نماز دوم را [بر نماز اولی] مقدم کرد باطل است [اما در جمع تأخیر جایز است که مثلاً ابتدا نماز عصر و سپس نماز ظهر بخواند].

وَإِنْ أَقَامَ قَبْلَ شُرُوعِهِ فِي الثَّانِيَةِ، أَوْ لَمْ يَنْوِ الْجُمُعَ فِي الْأُولَى، أَوْ فَرَّقَ كَثِيرًا، وَجَبَ تَأْخِيرُ الثَّانِيَةِ إِلَى وَقْتِهَا، وَإِنْ أَقَامَ بَعْدَ فَرَغِهِمَا مَضْتًا عَلَى الصَّحَّةِ.

و اگر قبل از شروع در نماز دوم اقامت گزید، یا در نماز اول نیت جمع نکرد، یا [بین دو نماز] فاصله بسیاری انداخت، [در هر سه مساله، نماز اولی بر صحت گذشته است اما] تأخیر نماز دوم تا [رسیدن] وقت آن واجب می‌شود، و اگر بعد از فارغ شدن از آن دو نماز، نیت اقامت کرد هر دو نماز بر صحت گذشته است.

وَإِذَا جَمَعَ تَأْخِيرًا لَمْ يَلْزَمُهُ، إِلَّا أَنْ يَنْوِيَ قَبْلَ خُرُوجِ وَقْتِ الْأُولَى بِقَدْرِ مَا يَسَعُ فِعْلَهَا أَنَّهُ يُؤَخَّرُ لِيَجْمَعَ، فَلَوْ لَمْ يَنْوِهِ أَثِمَ وَكَانَتْ الْأُولَى قَضَاءً. وَيُنْدَبُ: التَّرْتِيبُ، وَالْمُوَالَاةُ، وَنِيَّةُ الْجُمُعِ فِي الْأُولَى.

و هرگاه جمع تأخیر کرد آن [شروط ذکر شده در جمع تقدیم] لازم نمی‌شود مگر آنکه قبل از خارج شدن وقت نماز اولی به اندازه‌ای که گنجایش فعل آن نماز باشد نیت کند که نمازش را به تأخیر می‌اندازد تا اینکه جمع بخواند. پس اگر آن را نیت نکرد گنهکار می‌شود و نماز اولی قضاء می‌شود.

و [در جمع تأخیر:] ترتیب، و پیایی خواندن دو نماز، و نیت جمع در نماز اولی سنت می‌شود.

وَيَجُوزُ لِلْمُقِيمِ الْجُمُعُ تَقْدِيمًا لِمَطَرٍ يَبُلُّ الثَّوْبَ^٥، بِشَرْطِ أَنْ يَقْصِدَ جَمَاعَةً فِي مَسْجِدٍ بَعِيدٍ^٦، وَأَنْ يُوجَدَ الْمَطَرُ عِنْدَ افْتِتَاحِ الْأُولَى وَالْفَرَاعِ مِنْهَا، وَافْتِتَاحِ الثَّانِيَةِ^٧. وَيُشْتَرَطُ

^٥. في بعض النسخ بدون: الأولى.

^٦. عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَثَمَانِيًا: الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ، فَقَالَ أَيُّوبُ: لَعَلَّهُ فِي لَيْلَةِ مَطِيرَةٍ، قَالَ: عَسَى. البخاري ٥٤٣.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا، وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا، فِي غَيْرِ خَوْفٍ، وَلَا سَقَرٍ» قَالَ: قَالَ مَالِكُ: «أَرَى ذَلِكَ كَانَ فِي مَطَرٍ. صحيح. أبو داود ١٢١٠.

مَعَ ذَلِكَ مَا تَقَدَّمَ فِي جَمْعِ السَّفَرِ تَقْدِيمًا، فَإِنْ انْقَطَعَ بَعْدَهُمَا، أَوْ فِي أَثْنَاءِ الثَّانِيَةِ، مَضَتْ عَلَى الصَّحَّةِ. وَلَا يَجُوزُ الْجُمُعُ بِالْمَطَرِ تَأْخِيرًا.

و برای مقیم جایز می‌شود: جمع تقدیم برای بارانی که لباس را خیس می‌کند، به شرطی که قصد جماعتی در مسجد دور کند، و اینکه هنگام افتتاح نماز اولی و فارغ شدن از آن و [هنگام] افتتاح نماز دوم، باران یافته شود. و به همراه این [شروط]، چیزهایی که در جمع تقدیم در سفر گذشت [نیز در اینجا] شرط کرده می‌شود. پس اگر بعد از دو نماز یا در اثنای نماز دوم، باران منقطع شد دو نماز بر صحت گذشته است. و در بارندگی، جمع تأخیر جایز نمی‌شود.

عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ أَهْلَ الْمَدِينَةِ كَانُوا يَجْمَعُونَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي اللَّيْلَةِ الْمَطِيرَةِ، فَيُصَلِّي مَعَهُمْ ابْنُ عُمَرَ لَا يَعِيبُ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ. صحيح. مصنف عبد الرزاق ٤٤١.

^٩. العجالة: لأن الجمع جُوزَ للمشقة وتحصيل الجماعة، وهذا المعنى مفقود في ضدها.

^{١٠}. العجالة: ليتحقق الجمع مع العذر.

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ، صَلَّى بِهِمْ رُكْعَتَيْنِ. ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ مَكَّةَ أَمُّوا صَلَاتِكُمْ، فَإِنَّا قَوْمٌ سَفَرٌ. صحيح، الموطأ ٥٠٢.